

Kraftgrunnlag eller miljøgrunnlag?

Hvem "eier" den økning i tilsiget som skjer som en hydrologisk konsekvens av klimaendringene?

Av Tor Ziegler

Tor Ziegler er prosjektleder og arbeider for lokalkommunene med revisjon av Aurareguleringen.

Klimavann til vannkraft eller miljø?

Ved årtusensskiftet konstaterte Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) at drivhuseffekten gjør seg gjeldende med økte vannføringer i norske vassdrag. Størst er økningen på Vestlandet, flere steder med en økning på 10 – 15% siden 1960-årene. For perioden 1931 - 1990 regnet NVE med en normal produksjon fra norsk vannkraft på 113,4 TWh pr år. Nye overslag for kraftgrunnlaget, nå på 118 TWh, bygger på tilsigsdata fra 1970 – 1999. Ved en forsterket drivhuseffekt ventes ytterligere økt nedbør og avrenning. Klimaforskningen de siste årene indikerer dette.

Den økte vannmengden (klimavannet) og det økte utbyttet for vannkraftproduksjonen er kommet uten at energiverkene har investert en eneste krone. I dagens kraftmarked er 'klimavann' tilsvarende 4,6 TWh verdt i størrelsesorden 1.5 milliarder kroner årlig. Baksiden av medaljen er imidlertid at naturmiljøet lokalt i mange eldre utbygginger fortsatt er forringet langt ut over det som kan regnes som miljømessig bærekraftig.

Spørsmål reises her om det ekstra 'klimavannet' kan bidra til at minstevannføringer kan slippes i tørrlagte restvassdrag for å avbøte uakseptable miljøvirkninger.

Alternative gevinstmuligheter

Helt utilsiktet skaper det økte tilsiget et såkalt "windfall market". Under slike forhold kan utbyttet tas ut på ulike måter og i ulike kombinasjoner. De vesentligste alternativene er:

- Økt avkastning for energiverkene
- Staten beslaglegger gevinsten ved skattlegging
- Økt forurensningsfri kraft produsert, som avregnes mot reduksjon av klimagassutslipp
- 'Klimavannet' kommer tørrlagte vassdrag til gode som minstevannføringer.

Flere forhold tilsier at 'klimavannet' helt eller delvis bør komme naturen til gode. Behovene for minstevannføring gjelder mange eldre vannkraftverk i Norge. Ved store kraftutbygginger i 1950- og 60-åra var miljøbevisstheten mangelfull. Man-

ge utbygginger ble gjort med store negative konsekvenser for natur og miljø.

Både internasjonalt og i Norge har viktige vannkraftaktører gitt tydelige tilrådninger om minstevannføringer. The World Commission on Dams, The International Hydropower Association og Verdensbanken er noen av disse. Hensynet til vassdragenes økologiske produksjon, biologiske mangfold og landskapsmessige estetikk fremheves.

- Den forholdsvis nye norske vannressurslovens § 10 tar også høyde for minstevannføringer ved vassdragsutbygginger
- Dertil ga Stortinget nylig eksplisitte anbefalinger til OED om at det bør: ”stilles krav om minstevannføring som er tilpasset laks i forskjellige livsstadier når det gjennomføres konsesjonsrevisjoner i eksisterende kraftverk”. Anbefalingen kom fra Energi- og miljøkomiteen ved behandling av et såkalt dokument 8 forslag om vern av den truede nordatlantiske villaksen.

Dette viser rikspolitisk aksept og anbefaling om at det avgis adekvate minstevannføringer både ved nye utbygginger og ved revisjon av vilkår for eldre anlegg.

Vilkårsrevisjoner

I årene fremover vil et stort antall eldre vannkraftanlegg kvalifisere for vilkårsrevisjon. Etter Stortingets forutsetninger vil nye vilkår særlig gjelde miljøforbedrende tiltak. Tidligere føringer er bl.a. gitt i Ot.prop. nr 50, 1991-1992. I revisjonsprosessen skal konsesjonsmyndig-

hetene foreta en samfunnmessig avveining mellom kraft og miljø.

Spørsmål reises om hvordan NVE og OED vil fange opp de nyeste føringene gitt fra Stortinget, blant annet om minstevannføringer i utbygde laksevassdrag. Dertil i forhold til EUs vanddirektiv som nå er innlemmet som norsk lov i EØS-avtalen.

I Energi- og miljøkomiteens innstilling S.nr 131 2008-2009, behandlet i Stortinget 18.01.2009, sies det: ”Komiteen mener at tiltaksplanene som skal utarbeides med utgangspunkt i direktivet må innlemme revisjoner av vannkraftkonsesjoner. I særdeleshet er det viktig å få til ordentlige miljøforbedringer der det ikke er krav om minstevannføringer i dag. På sikt må konsesjonsrevisjonene synkroniseres med revisjon av forvaltningsplanene i vannregionene, slik direktivet forutsetter. Komiteen vil påpeke at det generelt er et stort forbedringspotensial på mange plan i gamle kraftverk, der potensialet for miljøforbedring kan være stort med bare litt vannslipp”.

- I kontrast til dette gir NVEs behandling av revisjonssaker som hittil har vært fremmet, inntrykk av at vassdrags- og energimyndighetene er mer opptatt av landets kraftbalanse og kraftselskapenes økonomi enn av vassdragsmiljøet. Få krav om minstevannføringer er godtatt og anbefalt av NVE.

NVEs innstillinger er omstridt og det tok 8 år før OED la den første saken frem for avgjørelse i regjeringen. Først ut for revisjon var reguleringene i Vinstravass-

draget, der regjeringens revisjon av vilkårene ble lagt frem rett før jul. Resultatet førte til sterke reaksjoner i mange vannkraftkommuner. Nylig har derfor ledere i 35 kommuner møttes og fordret at regjeringen setter krav om minstevannføringer og miljøfond når eldre konsesjonsvilkår skal revideres.

Aurarevisjonen, en illustrasjon

Aurautbyggingen skjedde med konsekvenser gitt i 1953 og -59, til beste for industrireiseing og styrket elforsyning i Møre og Romsdal. Alt vann fra Aura- og Litldalsvassdragene høvfjellsområder ble fanget opp av magasiner og ført i en driftstunnel til Aura kraftstasjon på Sunndalsøra. Betydelige elvestrekninger i dalførene ble tørrlagt. Sterkest rammet dette den tidligere storvokste laksestammen i Aura/Eiravassdraget. Samfunnsgevinsten var ny elproduksjon, hvor NVE i 1962 beregnet kraftgrunnlaget for anlegget til 1,791 TWh. Miljøkostnadene ble i liten grad regnet inn i kraftprisen.

Ved åpning av vilkårsrevisjon i 2005 framsatte kraftverkets vertskommuner bl.a. krav om minstevannføring. Tiltak for å regenerere villaksestammen i de tørrlagte delene av Aura har vært vurdert faglig. Kombinasjoner med elveløpsjusteringer gjør en viss vannøkonomisering mulig. Bratt terreng og fallhøyden for et minstevannslipp fra Aursjømagasinet til elvestrengen for regenerering i Eikesdal, muliggjør også utnyttelse for kraftproduksjon i et nytt verk, som vil redusere krafttap ved slippet betydelig.

Grunnet klimaendringene har avløpet tilgjengelig i Auraverkenes nedbørfelt påviselig økt med 10% siden utbyggingen. NVE har avvist krav fra vertskommunene om å regne dette vannet som et tillegg til anleggets kraftgrunnlag. Kommunene, på sin side, regner avvisningen som en ekstra grunn for at 'klimavannet' kan regnes med som en gratis "windfallfaktor" til beste for minstevannføring i Aura. I Auras og andre revisjonsprosesser må slike spørsmål og momenter finne tilfredsstillende avklaring.